

Παρασκευή, 8 Φεβρουαρίου 2013

ΣΤΟΝ ΙΣΚΙΟ ΤΗΣ ΦΟΙΝΙΚΙΑΣ [Ηλίας Λάγιος]

[ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ] ΚΛΑΣΙΚΑ ΕΡΓΑ

ΣΤΟΝ ΙΣΚΙΟ ΤΗΣ ΦΟΙΝΙΚΙΑΣ [Ηλίας Λάγιος]
αναδημοσίευση υλικού από τη ΣΟΔΕΙΑ τχ.12 [ΙΟΥΝΙΟΣ-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2012]
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΘΕΜΑΤΟΣ - ΣΥΓΚΟΜΙΔΗ ΥΛΙΚΟΥ: Ματθαίος Ματθαϊάδης

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η ομάδα έκδοσης του εντύπου ευχαριστεί θερμά για την παραχώρηση του δικαιώματος της δημοσίευσης του έργου στη σοδειά τχ.12 / σελ.16 έως 23, τον εκδοτικό οίκο ΙΔΕΟΓΡΑΜΜΑ και ιδιαιτέρως τον εκδότη του, Χρήστο Δάρρα. Η "Φοινικιά" δημοσιεύτηκε στην Ασάλευτη Ζωή και έγινε αυτόνομο βιβλίο από τις Εκδόσεις Ιδεόγραμμα. Ο Ηλίας Λάγιος για τις εκδόσεις Ιδεόγραμμα έχει γράψει ακόμη, την Εισαγωγή στα έργα "Ο Τάφος", "Σατυρικά Γυμνάσματα" καθώς επίσης συνέταξε και το Γλωσσάριον, 60 σελίδων στην Ασάλευτη Ζωή, του Κωστή Παλαμά.

ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ

- α. Στον Ίσκιο της Φοινικιάς [επιμέλεια έκδοσης: Ηλίας Λάγιος]
β. Αποσπάσματα του έργου, η "Φοινικιά" του Κωστή Παλαμά [σύνδεσμος με την έντυπη σοδειά]
γ. Ο ποιητής Ηλίας Λάγιος (Άρτα 1958- Αθήνα 2005), σύντομο βιογραφικό.

α. ΣΤΟΝ ΙΣΚΙΟ ΤΗΣ ΦΟΙΝΙΚΙΑΣ

Στην μνήμη του Ηλία Λάγιου που την αγάπησε

οὔ γάρ πω τοιόνδε ἴδον βροτὸν ὀφθαλμῖσιν,
οὔτ' ἄνδρ' οὔτε γυναῖκα· σέβας μ' ἔχει εἰσορόωντα.
Δήλω δὴ ποτε τοῖον Ἀπόλλωνος παρὰ βωμῶ
φοίνικος νέον ἔρνος ἀνερχόμενον ἐνόησα·
ἦλθον γάρ καί κείσε, πολὺς δε μοι ἔσπετο λαός,
τήν οδοῖν, ἣ δὴ μέλλειν ἐμοὶ κακὰ κήδε' ἔσεσθαι,
ὣς δ' αὐτῶς καί κείνο ἰδὼν ἐτεθήπεα θυμῶ
δήν, ἐπεὶ οὐ πω τοῖον ἀνήλυθεν ἐκ δόρου γαίης,
ὡς σε, γύναι, ἀγαμαι τε τέθηπά τε, δεΐδια δ' αἰνῶς
γούνων ἄψασθαι· χαλεπὸν δε με πένθος ἰκάνει.

Ὀδύσσεια, Ζ, 160 – 169

Όταν και ὁ τρίτος δερβίσης ἔπαψε νὰ μιᾶ, ὁ Χαλίφης στράφηκε
στόν Ὁμάρ Ναζαράτ, αὐτὸν ποὺ τὸν ἔλεγαν Ὁμάρ ὁ Ἐξηγητῆς
καὶ τὸν ρώτησε ποῖος ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἐρμήνευσε σωστὰ
τὸ ἱερὸ Κοράνιο. Αὐτὸς τοῦ ἀπάντησε: Κύριέ μου, τὰ λόγια καὶ
τῶν τριῶν ἦταν σοφά. Ὅμως αὐτὸ τὸ ὅποιο ὁ ἐρμηνεύει τὸν Λόγο
τοῦ Θεοῦ εἶναι μόνον ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ.

Χάτζι ἀλ Δηούμ, Παροιμίες

Α. Ὁ τόπος τῆς Φοινικιάς

Ἡ φοινικιά γράφεται τὸ 1900, κατὰ τὴν ρητὴ χρονολόγησι
τοῦ ποιητῆ. Θὰ πρωτοδημοσιευθῆ τὸ 1904 στὴν Ἀσάλευτη ζωή,
πέμπτη ἀπὸ τὶς ἑννέα ἐνότητες στὶς ὁποῖες ὑποδιαιρεῖται ἡ συλλογὴ
(πλὴν βεβαίως, τοῦ προλογικοῦ καὶ τοῦ ἐπιλογικοῦ ποιήματος). Το-
ποθετημένη ἀκόμη καὶ χρονολογικὰ στὸ κέντρο τῆς Ἀσάλευτης ζωῆς

(τὰ υπόλοιπα ποιήματα κατανέμονται ἀπὸ τὸ 1896 ἕως καὶ τὸ 1904) δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ θεωρηθῇ ἐκδοτικὰ ὁ πυρήνας, ὁ καταλύτης τῆς συνθέσεως. Αὐτὸ φανερῶνουν τὰ ἐκδοτικὰ γεγονότα κι αὐτὴ δὲν θὰ μπορούσε παρὰ νὰ ἦταν καὶ ἡ βούληση τοῦ Παλαμᾶ . Θὰ δοῦμε ὅτι πράγματι εἶναι ὁ πυρήνας τῆς Ἀσάλευτης ζωῆς (ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς παλαμικῆς ποιήσεως) ὅμως μὲ ἕναν τρόπο πολὺ περισσότερο δραματικὸ ἀπ' ὅτι ὁ Παλαμᾶς θὰ ἤθελε. Μετὰ τὴν Φοινικιά κάθε ποίημά του θὰ εἶναι καταδικασμένο νὰ κρίνεται καὶ νὰ ἀποτιμᾶται σὲ σχέση μετὰ τὸν βαθμὸ συγγενείας του ὡς πρὸς αὐτὴν . Τελείως σχηματικὰ θὰ ἔλεγα ὅτι τὸ ποιητικὸ σύμπαν τοῦ Παλαμᾶ εἶναι ἕνα ἠλιακὸ σύστημα μετὰ τὴν Φοινικιά ἀπλανῆ του καὶ τὰ υπόλοιπα ποιήματά του νὰ περιστρέφονται καθὼς πλανῆτες γύρω τῆς. Καὶ γιὰ νὰ φτάσουμε τὸ σχῆμα στὰ ἄκρα του, θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρήσουμε ὡς «καλόν» τὴν θέρμότητα τοῦ ἀπλανοῦς. Ὅσο πιὸ μακριὰ ἀπὸ αὐτὸν ἕνας πλανῆτης τόσο λιγότερη καὶ ἡ ζέστη ποὺ δέχεται. Καὶ, δυστυχῶς, σ' αὐτὸ τὸ πλανητικὸ σύστημα ἐγγὺς τοῦ ἡλίου τῆς Φοινικιάς θὰ συναντήσουμε μόνον τοὺς ἀστεροειδεῖς κάποιων μικρῶν λυρικῶν του. Οἱ τροχιᾶς τῶν μεγάλων τοῦ «συνθέσεων» (Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ, Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου) ἐγγράφονται στὴν παγωμένη περιφέρεια ἢ στὴν καλύτερη περίπτωση (Ἀσκραῖος, Τὸ ἀεροπλάνο), παρομοιάζουν μετὰ κομήτες οἱ ὁποῖοι ἄλλοτε πλησιάζουν τὸν ἥλιο καὶ ἄλλοτε ἀπομακρύνονται ἀπὸ αὐτόν.

B. Ἡ φωνὴ τῆς Φοινικιάς

Ἡ Φοινικιά ἀποτελεῖται ἀπὸ 312 ἱαμβικοὺς δεκατρισύλλαβους κατανεμημένους σὲ 39 ὀκτάστιχες στροφές. Ἄς τὰ δοῦμε ἕνα πρὸς ἕνα.

Ὁ ἱαμβικὸς δεκατρισύλλαβος ἂν καὶ πρωτοχρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν Ραγκαβῆ καὶ τοὺς ποιητὲς τῆς καθαρεύουσας ἄνθισε στὰ χέρια τοῦ Ἰάκωβου Πολυλά . Δυὸ σονέτα τοῦ (ἰδίως ὁ λαμπρὸς Ἑρασιτέχνης) καὶ , πρωτίστως αὐτὴ , ἢ μετάφραση τοῦ Ἄμλετ , μας χᾶρισαν ἕναν μελωδικό, εὐλίγιστο ἀλλὰ καὶ εὐρωστο στίχο , ὁ ὁποῖος διατηρώντας τὴν ταχύτητα τοῦ ἑνδεκασυλλάβου θὰ ἔχει ὡς γνώρισμα μία ἄνεση , μία εὐρυχωρία, θὰ ἔλεγα , τὴν ὁποία συναντοῦμε μόνον στὸν δεκαπεντασύλλαβο. Τέλος τὸ καθ' ὀλοκληρίαν πεποιημένον τοῦ θὰ ἀφήση στοὺς χειριστὲς τοῦ τὰ περιθώρια γιὰ μία ποικιλία τομῶν καὶ παρατονισμῶν στὸ ἐσωτερικὸ του ποὺ θὰ τὸν ἀναδείξουν ὡς τὸν κατ' ἐξοχίαν δραματικὸ στίχο τῆς ποιήσεώς μας. Ἔτσι μπορούμε, λοιπόν, νὰ δοῦμε τὸ σονέτο τοῦ Παλαμᾶ, Ὅταν πέθανε ὁ Πολυλάς (γραμμμένο, ἀσφαλῶς, σὲ ἱαμβικὸ δεκατρισύλλαβο) ὡς στάση ἠθικῆ, πράξη δικαιοσύνης. Ὁ Παλαμᾶς θὰ ἀνακαλύψῃ τὸν δεκατρισύλλαβο τὸ 1894 καὶ μέχρι τὴν Φοινικιά θὰ τὸν ἐπεξεργαστῆ διεξοδικὰ στὶς δυὸ πρώτες ἐνότητες τῆς Ἀσάλευτης ζωῆς (Πατρίδες – πλὴν τέσσαρων ποιημάτων , τὸ ἕνα γραμμμένο μεταγενέστερα, Γυρισμὸς). Ὁ ἴδιος θὰ καλύψῃ ὅλο τὸ κενὸ στὴν καλλιέργεια τοῦ δεκατρισύλλαβου ἀνάμεσα στὸν Πολυλά (καὶ τὶς μεταφράσεις τοῦ Καλοσγοῦρου) καὶ τὴν δικιά του Φοινικιά (νὰ σημειωθοῦν ἐδῶ καὶ τὰ θαυμάσια Ἀγάπης λόγια τοῦ Ἑφταλιώτη).

Λίγα καὶ γιὰ τὴν ὀκτάστιχη στροφή, τὴν στροφή ποὺ καθιέρωσε καὶ νομιμοποίησε στὴν γλῶσσα μας ὁ Σολωμὸς μετὰ τὸν Λάμπρο, τὴν «ὀχτάβα». Ὑπακούοντας στὸ αὐστηρὸ ἰταλικὸ σχῆμα ὁμοιοκαταληξίας (αβαβαβγγ) ἔχει τὸ πλεονέκτημα τῆς τριπλῆς ἐπαναλήψεως τῶν δυὸ πρώτων καταλήξεων (ἄβ) ἐνορχηστρωμένων σ' ἕνα μουσικὸ

ἀφηγηματικό τέμπο, όσο και την δραματική ἀνακοπή του ἀπὸ τὸ ὁμοιοτέλευτο δίστιχο,

Χρησιμοποιώντας τὸν συνδιασμό ἰαμβικοῦ δεκατρισύλλαβου καὶ ὀχτάβας (ἀναδεχόμενος διπλὴ τὴν ἑπτανήσια κληρονομία) ὁ Πάλαμας δημιουργεῖ τὴν ἰδανικὴ μορφή γιὰ τὴν Φοινικιά. Ἔχουμε πιά τὸ ὄργανο γιὰ νὰ ὑπάρξῃ καὶ νὰ ἀκουστῇ ἓνα ποίημα βαθύτατα ὑποστασιακό, νὰ ἀποτυπωθοῦν οἱ λεπτὲς διακυμάνσεις ἑνὸς ὑπαρξιακοῦ μονολόγου, οἱ ἀποχρώσεις ἑνὸς δράματος τὸ ὁποῖο δὲν θὰ ἀφηγηθῇ παρά, ἐρρῦθμος, θὰ σχολιάσῃ τὸν ἑαυτό του. Εἶναι ἡ ὥρα τῆς Φοινικιάς.

Γ1. Ὁ χρόνος τῆς Φοινικιάς

Ὅπως, ὀρθότατα, παρατηρεῖ ὁ Νάσος Βαγενάς, ἡ Φοινικιά πέραν τοῦ νὰ εἶναι μεῖζον ποίημα (μαζὶ μὲ τὸν Κρητικὸ καὶ τὸ Μήτηρ Θεοῦ εἶναι τὰ τρία μεῖζονα ὀλοκληρωμένα – προσοχή – ποιήματά του «παραδοσιακοῦ» στίχου) φαντάζει καὶ ὡς μεῖζον ἱστορικὸ παράδοξο. Ἔρχεται, περίπου, ἀπὸ τὸ πουθενά, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Παράσχου καὶ τοῦ Ὀρφανίδη (δὲν ἐννοῶ βιολογικά) ἢ, ἂν θέλετε, τοῦ Γρυπάρη καὶ τοῦ Μαλακάση καί, ἀκόμη, αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Παλαμα, σ' ἓνα κλίμα ὅπου καλλιεργεῖται (στὴν καλύτερη περίπτωση) ὁ ἐλάχιστος λυρισμὸς καὶ ἔρχεται τί; Ἐνα ποίημα, τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν ὄνειρευθεῖ ὁ ἀββᾶς Μπρεμὸν καὶ ὁ Παῦλος Βαλερὺ δέκα μὲ εἴκοσι χρόνια ἀργότερα. Ἐνα ποίημα χωρὶς ὑπολείμματα, «καθαρό» μέχρι τὴν βιαιότητα, ἓνα ποίημα ποὺ ἐκ προοιμίου ἀπαρνεῖται τὴν ἐξιστόρηση. Ἐδώ, μία παρέκβαση.

Δ1. Ὁ μῦθος τῆς Φοινικιάς

Αὐτὰ ποὺ γνωρίζουμε γιὰ τὸν μῦθο τῆς Φοινικιάς εἶναι ὅ,τι ὁ Παλαμᾶς γράφει στὸν πρόλογό του:

Μέσα σ' ἓνα περιβόλι, γύρω στὸν ἴσκιο μιᾶς φοινικιάς, κάποια γαλανὰ λουλουδάκια, ἐδῶ κατάβαθα, καὶ κεῖ πιδ ἄνοιχτά, μιλοῦσα νε. Πέρασ' ἓνας ποιητής, (ποὺ πέθανε τώρα), καὶ ρύθμισε τὸ μίλημά τους ἔτσι:

Καὶ μετὰ; Τίποτε. Μία λυρική κατάφαση, ἓνας τόνος ἀποδοχῆς. Τὸ ποίημα δὲν εἶναι κὰν καρκινικό, ἂν ἦταν θὰ βιάδιζε ἐπὶ κύκλω, ἔστω, γιὰ νὰ ἐπιστρέψῃ. Ὅμως στὴν Φοινικιά τίποτε, ἀπολύτως τίποτε, δὲν κινεῖται. Ὑπάρχει ἓνα καὶ μοναδικὸ σημεῖο ἐπὶ γῆς (:), ἀκίνητο καὶ προαιώνιο καὶ μία τραγωδία ποὺ δὲν καταδέχεται τὴν ἀρχιτεκτονική. Μόνη δομὴ τῆς Φοινικιάς εἶναι ἡ Φοινικιά.

Ε. Τὸ χρῶμα τῆς Φοινικιάς

Κατ' ἀρχὰς :

*Τὰ καταχωνιάζε ὅλα γύρω τὸ λιοπύρι (στ. 9)
Λαμποκοπάει ἀνάσταση τὸ περιβόλι (στ. 17)*

*Ὁ μοσκοβόλισμα, ἄλλαξε καὶ λάμψη γίνε (στ. 82)
Ὅλων τῶν ἄλλων ἢ εὐωδιὰ σ' ἐσᾶς φῶς εἶναι (στ. 84)
Απὸ τὸ βιὸς τοῦ ἡλίου ὅλα ἀραδιάστε τὰ ὄζω (στ. 97)*

*Ἦλιε τὰ μαῦρα ὄνειράτα παρ' τὰ καὶ πνιχ' τὰ (στ.241)
Ξημέρωσε. Τὸ φῶς χίλια σου σπέρνει μάτια (στ.249)*

Ἀλλὰ καὶ :

*Πές μας τὴ φωτερὴ ταερινὸν ἱστορία,
τοῦ μαύρου θὰ σοῦ πούμ' ἐμεῖς τὸ συναζάρι (στ.273)*

Καὶ ἡ «λύση» :

*᾿Ω Φοινικιά, μᾶς ἔρριζεν ἐδῶ ἓνα χέρι (στ.1)
Καὶ μήτ' ἐσύ, μήτε κανεῖς δὲ θὰ μᾶς ζέρη (στ.312)*

Δ2. Ὁ μῦθος τῆς Φοινικιάς

Υπάρχουν, ἀναμφίβολα ναί, κάποιοι τύποι ἀφήγησης. Ὅποιος ἀγάπησε τὴν Νεαρὴ Μοῖρα (παρὰ τὴς ἐρμηνεῖες τοῦ Ἀλλαῖν) ἢ τὴν Στέρνα τοῦ Σεφέρη (ὡς πρόθεση) καταλαβαίνει τὴν ἀφήγηση τῆς Φοινικιάς. Τὸ ποιῆμα ἀφηγεῖται μία ὀδυνηρὴ μοναδικότητα. Τὴν, ἄπαξ, παρουσία τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ.

Γ2. Ὁ χρόνος τῆς φοινικιάς

Καὶ τώρα καταλαβαίνουμε τὸ «πῶς» τοῦ καιροῦ τῆς. Ἡ Φοινικιά εἶναι τὸ ἔγκεντρον, ὁ Παλαμᾶς, ὅλη καὶ μόνη ἡ ὀριστικὴ πραγματικότης του. Ὁ Παλαμᾶς ὑψώθηκε σιγὰ σιγὰ πρὸς ἑαυτὸν καὶ αὐτήν. Χρειάστηκε χειρωνακτικὴ, ὀδυνηρὴ προετοιμασία ἐτῶν, πόση ἄραγε ἐσωτερικὴ ζωῆ; γιὰ νὰ ὑπάρξῃ ἡ μία, ἡ ἀκριβῆ στιγμή, ὅπου ἔγινε ὁ ἑαυτός του.

Φαντάζομαι τὸν Παλαμᾶ τὴν ὥρα τῆς εὐλογίας. Ἐκεῖ μᾶλλον θὰ ἀποδέχτηκε τὰ πάντα, πίκρες καὶ χαρές, τὴν Φοινικιά ἣν ὑπῆρξε καὶ ποτὲ πλέον, μία πρόστυχη μουσικὴ ἀπὸ τουμπερλέκια καὶ φλογέρες καὶ ζουρνάδες καί, πρὶν ἀπαρνηθῆ τὸν Κωστὴ Παλαμᾶ νὰ ψιθύρισε:

*Ἀπὸ ποιὸν κόσμον παραστράτισες, ὦ κρίνε;
Ἀπὸ τῆς εὐωδιᾶς τῆς μάνας, ἀπὸ τ'ἀστέρι
Τὸ πῶς λευκὸν;
᾿Ω Φοινικιά, κ' ἐμεῖς ; Ποιὸς ζέρει !*